

Евгенія Герасимова,
студентка ІV курсу спеціалізації
«Теорія музики» комунального закладу
«Ужгородський музичний фаховий
коледж імені Д. Є. Задора»
Закарпатської обласної ради
(науковий керівник — Віра Василівна
Мадяр-Новак, кандидатка
мистецтвознавства, викладачка-
методистка)

ПРО ОБРЯД ТА МУЗИКУ ВІНОБРАННЯ НА ЗАКАРПАТТІ

Південні регіони України здавна славилися виноградарством, але народні традиції, присвячені цій життєдайній рослині, збереглися лише на Закарпатті. Обряд збирання винограду тут отримав назву “винобнання”³.

Перші записи музики винобнання в південно-західному регіоні України належали Белі Бартоку. Вони були зафіксовані під час його фольклористичної експедиції 1912 року в угорськомовні села краю. Серед ключових фонозаписів – музична емблема винобнання закарпатських угорців – новоугорська пісня із Берегова “Érik a szőlő” (“Виноград дозріває”).

Обряд винобнання в середовищі українського населення Закарпаття у 1929 році вперше зафіксував Філарет Колесса під час польових обстежень, організованих Іваном Панькевичем. Галицький етномузиколог побував на збиранні винограду в селах Раково та Горяни Ужансько-Тур’янської долини Закарпаття. Там обряд збирання винограду супроводжувався веселими чардашовими мелодіями циганської капели (“троїстої музики”), яку спеціально винаймали власники виноградників. Кожен бажуючий міг долучитися до праці, й певний відсоток зібраного винограду взяти собі. Але головне свято відбувалося по завершенню збирання урожаю. Філаретом Колессою було записано чотири пісні, серед яких: приспівка до словацького чардашу “Заграй, циган, тоту ноту”, “Ой на горі винобнання” та інші. Їх

³ У цьому регіоні України слово “вино” вживається також для означення “винограду”.

вчений опублікував в нотному збірнику “Народні пісні з Підкарпатської Русі” (Ужгород, 1938).

В радянський період вивченням обряду збирання винограду займалися історики Ужгородського державного (нині національного) університету, зокрема Людвіг Філіп у статті “Свято винобрання” описав персонажів обрядового дійства. Головним серед них був король винограду (хлопчик віком 10–12 років у білому вбранні, з короною із виноградної лози та вусами й бородою із конопляного волокна) якого супроводжувала його свита: 1) циганка, яка мастила обличчя неслухняним “підданим короля” чорним виноградом; 2) Іван Бочка – фігляр, на якого надягали бочку, з якої стирчала голова, руки і ноги (завданням Івана Бочки було піднімати людям настрої); 3) чотири юнаки і чотири дівчини в національному вбранні та “троїсті музики”. В 1960-х роках ця традиція активно побутувала серед українського населення краю в районах, де вирощували виноград [4].

У 2004 році до вивчення обряду винобрання долучилися студенти Ужгородського державного музичного училища (нині Ужгородський музичний фаховий коледж імені Д. Є. Задора). Зокрема, Катерина Жданович (нині Кудашева) під керівництвом Віри Мадяр-Новак здійснила тематичну фольклорну експедицію в угорськомовне село Велика Добронь Ужгородського району (що славиться великими виноградниками) та записала особливості проведення обряду, зафіксувала пісенний репертуар, зібрала фотографії, літературу. Як виявилось, в закарпатських угорців традиції винобрання “живі” й донині.

Загалом, структура обрядів збирання винограду перегукується зі жнивими (та частково із “закопками”, яким закінчується збирання картоплі). Тут також виділяються 3 етапи:

1. Свято першого виноградного грона (перегукується зі святом першого снопа). Перше грона зберігалось до завершення збирання винограду;

2. Праця (безпосередній збір урожаю, де працювали всі члени родини);

3. Свято на честь останнього грона (завершення збирання винограду).

Найяскравішим був третій етап. В угорського населення Закарпаття він називається “сюрети бал” (бал на честь виноградного грона). Цікаву

інформацію про його перебіг опублікувала Катерина Жданович, яка пише, що звичай сповіщати про час проведення свята зберігся й донині. Для цього юнаки і дівчата вдягалися в національне вбрання, оздоблювали коней і підводи стрічками, виноградними лозами, дзвіночками, долучали “троїстих музик”, до складу якого входили тарагот (нині саксофон) та цимбали (які часом замінював акордеон). Цей гурт разом з королем винограду об’їжджав усе село, запрошуючи усіх жителів на свято. Через кожні 10–15 хат віз зупинявся, викочувалась бочка, на неї ставав маленький хлопчик (король винограду або посланець короля), який зачитував грамоту про час проведення свята і від його імені пригощав усіх присутніх минулорічним вином, це дійство обов’язково супроводжувалось танцями [1].

Місце проведення завершального свята прикрашалось виноградом, лозами, стрічками, виноградними вінками, корзинами. Стеля імітувала лугош (каркас по якому в’ється виноград). Дійство розпочиналося з чардашу у виконанні молоді, що перед цим запрошувала на свято. Після першого танцю дівчата та юнаки перетворювалися на охоронців винограду: за фавулою під час танців присутні повинні були красти виноград.

Особливість обряду винобрання полягала у великій кількості танців, серед яких переважали чардаші. За традиціями, юнак, який планував невдовзі оженитися, мав подарувати найкрасивіший кошик винограду своїй майбутній нареченій. Якщо його впіймали за крадіжкою, він мав платити великий штраф або виконувати жартівливе покарання. В окремих селах проводились аукціони продажу найкрасивішого кошика, які коштували недешево. В цей кошик вкладалася пляшка вина, інші частунки, все це було дуже гарно оформлене. Дівчина-власниця найкрасивішого кошика перетворювалася на королеву балу. Танці тривали до ранку.

Музичною емблемою свята винобрання слугував чардаш та приспівки до нього у вигляді новоугорських пісень. Музика характеризувалася синкопованими кадансами, які відображали танцювальний рух “боказо” – чіркання ногою по щиколотці з подальшим притоптуванням. Дводольний чардаш з приспівками був запальним, у швидкому темпі. Він виконувався в мажорі або мінорі, гармонічний склад вказував на порівняно недавній час появи цих творів, як й новоугорських пісень (XVIII-XIX століття). Дуже часто

мелодична будова чардашу виявляла структуру: А-А⁵-В-А (А⁵ – перенесення початкового мотиву на квінту вгору, В – контрастний матеріал, в завершенні – повторення початкового матеріалу, що утворювало кільцеву форму).

На Закарпатті співіснують три різновиди чардашу: 1) угорський (ритмічно дуже гострий); 2) словацький (ритмічно м'якший); 3) русинський (що поєднував риси угорського та словацького). Аналізом чардашів в Ужансько-Тур'янської долини у свій час займалася Лариса Сабан [3].

На сьогоднішній день тема вивчення обряду та музики винобрання відкрита для подальших досліджень, але слід поспішати. В українських селах Закарпаття свято винобрання інтенсивно згасає. В активній фазі обряд побутує лише в угорського населення краю.

Список використаної літератури та джерел

1. *Жданович Катерина*. Музичні традиції обряду збирання винограду на Закарпатті // “Молоді музикознавці України”. Київ, 2004.
2. *Мадяр-Новак Віра*. Музична фольклористика Закарпаття: етапи, постаті, здобутки (кінець XVII – середина XX ст.): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. Львів, 2020. 181 с. + Додатки.
3. *Сабан Лариса*. Чардаш в долині ріки Уж на Закарпатті // Друга конференція дослідників народної музики червоноруських (галицько-володимирських) земель. Польові дослідження. Львів, 1991. С.19–27.
4. *Філіп Людвіг*. Свято винобрання // Нові обряди, нові звичаї. Ужгород, 1966. С.60–63.